

Mircea Eliade: Posvátné a profánní

Mircea ELIADE, *Posvátné a profánní*, Praha: Oikúmené, 2024, 148 str.

Hugo Chadima

Co je to posvátno a jak se projevuje? Rumunský historik a religionista Mircea Eliade nabízí odpověď ve své knize *Posvátné a profánní*. Toto dílo, originálně publikované v roce 1957, představuje čtenáři komprehensivní profil náboženské praxe napříč lidskou minulostí i přítomností. Seznamuje nás se dvěma odlišnými modalitami pozemského bytí, posvátného a profánního, které následně vztahuje na čas, prostor a přírodu. Pracuje s případy tradičních náboženství z celého světa, od polyteistických kultů po monoteistické církve.

Posvátné je to, co má i přes svou materiální povahu povznesený duchovní význam. Skrze fenomenologii rituálu Eliade zkoumá, jak se něco pozemské může stát posvěceným. I přirozeně se vyskytující objekt, jako je například kámen, řeka či hora, může náboženskému člověku zjevovat posvátno, vidí v něm význam přesahující jeho profánní formu. Bezprostřední realita je transformována v nadpřirozeno, jednotlivý přírodní objekt se stává reprezentací celého kosmického bytí.

Eliade nevytváří pomyslnou hranici mezi metafyzickým světem a fyzickým světem. Naopak, svět jako celek jest dílem božím, a tudíž i posvátným odrazem kosmu. Hranice posvátného a profánního není materiální, nýbrž duchovní – hmota může a nemusí participovat na kosmickém mýtu. Pozemský svět je propojen s tím nadpozemským skrze tyto posvěcované „hierofanie“, jak je nazývá Eliade. Hierofanie se jakožto projevy posvátnosti mohou vyskytovat ve zdánlivě obyčejných předmětech, představují zpřítomněného boha a otvírají bránu mezi zemí a nebesy. Posvátný čas, jako je například svátek či festival, nebo posvátný prostor, jako je chrám či kostel, se odlišují od profánního času a prostoru, transcendují ho. Takovéto předměty odhalují svou nadpřirozenost pouze lidem s náboženskou zkušeností.

Kde tedy nalézáme posvátno? Podle Eliadeho je posvátné „nasyčené bytím“, zjevuje skutečnost ve své nejskutečnější formě. Člověk vyhledává posvátnost jako vrcholnou instanci bytí, která ho trvale ukotví v existenci. To ústí v rituály, které mají opakovat činy božstev. Každý rituální akt reprodukuje exemplární situace dle nadčasové tradice, čímž se posvěcuje přítomnost.

Skrze hierofanie se člověk věčně navrácí do stavu původní dokonalosti, běžně vyobrazovaným náboženskými mýty. Opětovným napojením na kosmickou celistvost znovu nachází ztracenou čistotu, smývá hřích a tím se usmíruje s božstvem. Takovéto rituály často zahrnují komponenty božské činnosti, tedy akt stvoření. Člověk je v rámci křtu nebo jiné náboženské iniciace zničen a záhy regenerován. Nalezením posvátného času se stává současníkem bohů a překonává vlastní pomíjivost.

Klíčové je zde srovnání pobožného člověka s člověkem moderním, žijícím v čistě profánním, desakralizovaném světě. Moderní člověk odmítá jakoukoliv transcenci, skutečnost je pro něj relativní, významnost existence je pro něj nepodložená. Profánní člověk nevyhledává hierofanie, nevnímá kosmologickou hodnotu svého vesmíru. Důležité fyzické objekty, které obývá, jako jeho tělo nebo dům, pro něj postrádají duchovní význam, nemají poselství, netlumočí nadpozemskou šifru.

Eliade se snaží vyhybat otevřené kritice moderní společnosti, nevytváří normativní rámec, skrze který by se snažil kohokoliv moralizovat. Jeho obdiv pro tradiční náboženství a despekt vůči duchovní pokleslosti moderního člověka je ovšem patrný. Podle něj je profánní člověk stále v zajetí upadlých forem mytologie, třeba tím, že stále praktikuje rituály, jako například navštěvování památných míst, nebo nahrazuje mýty vyhledáváním spásných ideologií. Bezvěrec tudíž víře neunikne, jeho podvědomí je stále ovlivňováno nesčetnými pradávými situacemi, které odjakživa podmiňovaly lidskou existenci.

Kniha *Posvátné a profánní* je intelektuálně provokativním dílem, které vyzývá čtenáře k opuštění moderních předpokladů, aby pochopili mentalitu primordiálního člověka. V současnosti bývá náboženská zkušenost pojímána z pohledu nepoznatelné metafyziky, tedy předpokladu, že pokud opravdu existuje něco božského, musí být úplně mimo náš svět. Eliadeho fascinace animismem naopak odhaluje kouzlo hmotného. Tradiční náboženský člověk víru nemusí hledat, odhalují mu ji přirozeně se vyskytující objekty, které vyzařují onu posvátnost.

V Kantovském pojetí je toto posvátno skutečným zjevením věci o sobě. Skutečná věc je podle Kanta neodhalitelná, jeví se nám pouze zprostředkovaně skrze naše smysly, které vycházejí z akumulace předchozích zkušeností. Pokud přijímáme Kantův skepticismus, akceptujeme tak, že nikdy nelze poznat skutečnost jako takovou.

Posvátná věc má transcendentální kvalitu, zjevuje se skutečně taková, jaká je, a to ji činí výjimečnou. Posvátné odráží kosmos a je přímým důsledkem boží intervence. Vnímavý náboženský člověk se pak může na posvátném přímo podílet. Hierofanie je vrcholnou manifestací té opravdové věci, esenciální nadpozemské reality.

Dobrym příkladem je i hierofanie svatého přijímání, tedy přeměny chleba a vína na opravdové tělo a krev boží. Klíčovou roli zde hraje víra, která otáčí zdánlivou podstatu objektů naruby a učiní z nich tu nejskutečnější skutečnost. Ta se odhalí právě jen člověku, který přijímá transfiguraci Krista bez okolků jakožto reálného zpřítomnění boha, překonávajícího jevovou formu chleba a vína.

Náboženská modalita je tudíž přesným opakem kritického uvažování, jelikož zaplňuje prostor nejistoty jistotou. Náboženský pozitivismus je dle této interpretace přímým opakem vědy, která je ze své metodologické podstaty založená na negaci předešlých poznatků. Eliade se nesnaží tuto skutečnost kritizovat nebo stavět náboženství nad moderní empirismus. Jeho analýza je unikátní tím, že se plně ponoří do perspektivy věřícího člověka a využívá ji k diferenciaci vnímaných posvátných objektů od těch profánních. Zároveň argumentuje, že posvátno se v jisté

desakralizované formě projevuje i v současných sekulárních společnostech, jelikož setrvačnost těchto tisíciletých praxí dosud z lidského chování nevymizela. I proto dodnes platí inklinace člověka k víře v nadpřirozeno, ať už jde o vzestup „new age“ esoterických praktik či o tvrzení historického materialismu a směru dějin.

Kniha *Posvátné a profánní* je nepostradatelným dílem pro kteréhokoliv religionistu či historika náboženství. Oborově jej lze zčásti zakotvit do antropologie, avšak se svým pojednáním o významech náboženského symbolismu má teologický až filozofický přesah. Kniha je výtečně přeložena a je i přes svou odbornost čtivá a srozumitelná. Nové vydání této publikace nakladatelstvím Oikúmené proto nelze než vřele doporučit.

Mgr. Hugo Chadima

Absolvoval studium Mezinárodních studií na Leidenské univerzitě a Politologii na FSV UK. Nyní studuje další magisterský obor Politické teorie na Filozofické fakultě UK a postgraduální obor Veřejná správa a lidské zdroje na Vysoké škole CEVRO. Zajímá se také o spirituální a filozofická témata a zkoumá jejich vztah s politikou a společností.